

ד"ר מרדכי (מוטי) מרמורשטיין
כלכלן והיסטוריון, ד"ר לתולדות ישראל

• בין הרב ריינס לבין הרב קוק

בחודש אלול, חודש הרחמים והסליחות, הלכו לעולמם שני אבותיה של הציונות הדתית, שני ענקי הרוח: הרב אברהם יצחק הכהן קוק, רבה הראשי הראשון של ארץ ישראל, והרב יעקב יצחק ריינס, מייסד תנועת "המזרחי". הרב ריינס נפטר בליטא ב' באלול תרע"ה, בעיצומה של מלחמת העולם הראשונה, והרב קוק עשרים שנה מאוחר יותר בארץ ישראל, בג' באלול תרצ"ה. הכתרתם בתואר "אבות הציונות הדתית" מבטאת את התייבותם כשותפים מלאים ונלהבים להתעוררות הציונית שפקדה את עם ישראל בדורם, וראייתם אותה כדבר הנכון והמתבקש בעת הזאת, בניגוד מוחלט למרביתם של "שלומי אמוני ישראל" באותו דור, אשר התבצרו מאחורי חומת שלוש השבועות, ובעיקר התקשו להשלים עם שיתוף הפעולה עם החילונים. שניהם שילמו על כך מחיר אישי כבד בקרב היהדות החרדית. ואולם פער גדול עמד ביניהם בפרשנותה של ההתעוררות הציונית וביחסם לתנועה הציונית. שורשיהם של שני הזרמים הנוכחים כיום בקרב הזרם הציוני דתי, הזרם החרדי לאומי והזרם האורתודוקסי-מודרני נעוצים בהבדלים האידאולוגיים שבין הרב קוק לבין הרב ריינס.

הרב קוק ראה בהתעוררות הלאומית הגשמה של חזון הגאולה של נביאי ישראל ותנועת תחיית היהדות. הרב ריינס, לעומתו, האדיר את הישועה שהביאה עמה התנועה הציונית אך ביטל את משמעותה המשיחית.

הרב ריינס קבע בספרו "אור חדש על ציון" כי דבר אין להתעוררות הציונית עם הגאולה: "אין בזה כל חשש נגיעה בדת, כי בעיקרו הוא רעיון אשר רק בחומר יסודו להיטיב את מצבנו החומרי ולהשיג למען אחינו בני ישראל

הנדכאים ומורדפים בלי חושך, מקום מקלט בטוח בארץ הקודש ודבר אין בזה עם עניינים רוחניים ודתיים".

שותפותו של הרב ריינס עם הרצל והתנועה הציונית הייתה טבעית ומובנת מאליה.

הרב קוק, לעומתו, לא יכול היה להשלים עם דרכה של התנועה הציונית, וממילא גם עם דרכו של הרב ריינס. לאוזניו גונבה השמועה על כך שבקונגרס הציוני נאמר ש"הציונות דבר אין לה עם הדת". המשפט הזה עמד מנקודת מבטו של הרב קוק בסתירה גמורה להבנתו את הציונות. לא יעלה על הדעת שלתנועה הציונית "דבר אין לה עם הדת", שהרי הדת היא היא מקורה של ההתעוררות הציונית.

הציונות איננה, כהבנתו של הרב ריינס, "הד קול שעם שנאו בעולם הולך לבקש לו מקלט בטוח מרודפיו", אלא "גוי קדוש, סגולת העמים, גור אריה יהודה, נעור מתרדמתו הארוכה, והנה הוא הולך ושב לנחלתו".

הרב קוק לא היה מוכן להסתפק בתפקיד המינורי שהועיד הרב ריינס לדת היהודית במארג של התנועה הציונית. הוא ביקר את הרב ריינס על עמידת המזרחי ב"מעמד צנוע ושתקני" ותבע ממנו "לתבוע את תביעתו להביע ברמה, את תקוותו לניצחון מוחלט ושלם של דעתו הכוללת, העליונה והקבועה".

כדי להביא את המוני בית ישראל לתנועה הציונית היה צריך הרב ריינס לשכנע אותם שאכן מנהיגי הציונות עסוקים רק בשיבת ציון ולא בחתירה ליעדים אחרים כמו שינוי תרבותי של עם ישראל. ואמנם את רוב ימיו בתנועה הציונית הקדיש למלחמה בניסיונות החוזרים ונשנים של מנהיגיה לעסוק בתרבות.

הרב קוק סבר כי הרב ריינס משלה את עצמו ואת קהל שומעיו כאילו במניעת התנועה הציונית מלעסוק בתרבות היא אכן מונעת מהתרבות הזרה למלא את כל ישותה. הדרך האחת והיחידה להיאבק נגד כניסתה של תרבות זרה לתנועה הציונית היא למלא אותה בתרבות היהודית המקורית, הלא היא דת ישראל, "הציונית כולה צריכה להיות נאמנה לשם ה' אלוקי ישראל ותורתו".

הרב ריינס לא סלח ליהדות החרדית על שלא הצטרפה למשימה הקדושה של הצלת עם ישראל, ואילו הרב קוק התייחס אליהם בסלחנות ובהבנה, אם כי התקשה לעכל את העובדה ש"החלק היותר גדול, היותר לבבי ויותר תמים מישראל, יהיה נשאר עומד ממרחק אצל המאורעות הנפלאות של הזמן הנוכחי", ולפיכך הקים את "דגל ירושלים".

ממרחק השנים דומה שהרב קוק גילה אי הבנה למהותה של התנועה הציונית במחשבתו כי יש בכוחו של מישו להחזירה בתשובה ולהשיב לה את "אש הקודש". נדמה גם שממשיכי דרכו היום לוקים אף הם באותה תמימות, אחרי כמעט מאה ושלושים שנות ציונות, ששורשיה החילונים הולכים ומעמיקים. גם הרב ריינס לקה באי הבנה ובתמימות כשחשב שיש בכוחו לבלום את המהפך התרבותי שתישא עמה הציונות. עם זאת היה נחוש בעמדתו כי יש לשתף פעולה עם התנועה הציונית כדי לספק לעם היהודי מקלט בטוח בארץ ישראל, ובאשר לדמותה וערכיה של המדינה שתקום, תיאבק תנועת המזרחי ככל יכולתה במסגרת הדמוקרטית של המדינה. דומה שהבנתו הייתה הבנה ציונית-דתית נכונה, שעל ברכיה אנו חיים היום.

- marmorm@gmail.com -